

İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ: KATILIM BANKALARI MÜŞTERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

DETERMINATION OF ISLAMIC FINANCIAL LITERACY LEVEL: A RESEARCH ON
THE CLIENT OF THE PARTICIPATION BANKS

İstemi ÇÖMLEKÇİ¹

Öz

Bireylerin tasarruflarını yönetebilmesi, satın alma ve ödeme alternatifleri arasında tercih yapabilmesi ve finansal planlama yapabilmesi ancak finansal okuryazarlık ile mümkündür. Finansal okuryazarlık finansal bilgi, finansal tutum ve davranışın birleşimi iken İslami finansal okuryazarlık bireylerin İslami finansın temel mantığını anlama, İslami finansal sistem hakkında bilgi sahibi olma ve karar verme yeteneği ile ilgilidir. Bu çalışmanın amacı katılım bankalarının müşterilerinin İslami finansal okuryazarlık seviyelerinin belirlenmesidir. Ayrıca İslami finansal okuryazarlık düzeyinin demografik faktörlere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi çalışmanın alt amaçları arasında yer almaktadır. Araştırmanın evrenini, katılım bankalarında hesabı bulunan bireysel hesap sahipleri oluşturmaktadır. Araştırma da örnekleme yöntemi gidilmiş ve kartopu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen 401 anket formu SPSS 18 paket programı ile analiz edilmiştir.

Çalışma sonucunda katılım bankaları müşterilerinin İslami Finansal Bilgi düzeylerinin ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca İslami Finansal Bilgi Düzeyi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyinin cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, meslek grubu ve gelir düzeyi göre anlamlı farklılık gösterdiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslami finans Finansal okuryazarlık,

Abstract

It is only through financial literacy that individuals can manage their savings to make choice between purchasing and paying alternatives and financial planning. While financial literacy is a fusion of financial information, financial attitudes and behaviour, Islamic financial literacy deals with the ability of individuals to understand the basic rationale of Islamic finance, to have information about the Islamic financial system and to make decisions. The purpose of this study is to determine the Islamic financial literacy levels of the clients of the participation banks. Furthermore, determining whether the level of Islamic financial literacy differs according to the demographic factors is among the sub-aims of the study. The universe of the research constitutes individual account holders who have accounts in the participation banks. The research was also sampled and the snowball sampling method was preferred. The 401 questionnaires obtained within the scope of the study were analysed with SPSS 18 packet program.

As a result of the study, it has been determined that the clients of participation banks have low Islamic Financial Information Levels and Islamic Financial Literacy Levels. It has also been found that the Islamic Financial Information Level and the Islamic Financial Literacy Level differ significantly according to gender, age, education level, profession group and income level.

Keywords: Islamic finance, financial literacy

¹ Yrd.Doç.Dr., Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, istemicomlekci@duzce.edu.tr

Giriş

Son yarım yüzyılda değişen siyasi ve ekonomik koşullar yeni finansman ve yatırım alternatiflerinin geliştirilmesini de beraberinde getirmiştir. Küreselleşme, ülkeler arası anlaşmalar ile uluslararası ticaretin artması, yaşanan teknolojik gelişmeler, vergi ve yasal uygulamalar sonucunda yeni finansal ürünlerin geliştirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Finans piyasalarında yaşanan bu hızlı gelişmeye zaman zaman şirketler bile ayak uydurmakta zorlanmışlardır. Benzer durum bireyler içinde geçerli olup, günlük hayatlarını sürdürmek, gelirlerini, giderlerini ve tasarruflarını yönetmek, geleceğe ilişkin finansal planlamalar yapabilmek için finans dünyasında yaşanan gelişmelerden ve kullanılan finansal araçlardan haberdar olmaları gerekmektedir. Özellikle kredi ve/veya kredi kartı kullanımı, satın alma ve ödeme alternatifleri arasında tercih yapmak, gelir gider takibi ve tasarrufları yönetmek ancak finansal okuryazarlık ile mümkündür.

Finansal okuryazarlık finansal bilgi, finansal tutum ve davranışın birleşimi olarak ifade edilmektedir. Bireylerin finansal okuryazar olarak kabul edilmesi, temel ve ileri düzey finansal kavramları (bileşik faiz, paranın zaman değeri enflasyon, hisse senedi, tahvil, risk-getiri, çeşitlendirme vb.) bilmesinin yanı sıra, satın alma süreçlerinde, tasarruf ve borçlanma eğiliminde, borç ödemedede, geleceği ilişkin finansal planlar yapmada sergilediği tutum ve davranışlara bağlıdır (Atkinson ve Messy, 2012). Bununla beraber ekonomi okuryazarlığı ise “ekonomik olayların yorumlanması, kamu politikalarının değerlendirilmesi, ekonomik verilerin toplanması ve analiz edilmesi, kâr ve maliyetleri irdeleme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Gerek ve Kurt, 2011). Ekonomi okuryazarlığının olmamasından kaynaklı verilen yanlış finansal kararlar hem bireylerin hem de toplumun refahını olumsuz etkileyecektir (Dilek vd., 2016). Bu nedenle ülkeler finansal okuryazarlık konusuna özen göstermişler ve gerek ulusal gerekse uluslararası çalışmalar ile bu konuda farkındalık oluşturmaya çalışmışlardır.

Öte yandan finansal okuryazarlığın insanların inançlarından bağımsız düşünülmemesi gerekmektedir. Günümüz finans sisteminde kullanılan finansal varlıkların bir kısmı kar dağıtımını temelli iken bir kısmı ise faiz ödeme varlıklardır (Patterson ve Lygnerud, 1999). Faiz Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet’te dini olarak uygun görülmeyip haram kılınmıştır (Şen, 2011); fakat finansal uygulamalara bakıldığında özellikle İslami finans uygulamaları dışında kalan finans piyasalarında faizli işlemler yaygın bir kullanım alanı bulmakta ve faiz oranı finansal kararlarının en temel belirleyicileri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda faizsiz bir sistem olması nedeniyle İslami finans sistemi, konvansiyonel finansal sistemden ayrılmaktadır. Benzer şekilde İslami finansal okuryazarlık ile konvansiyonel finansal okuryazarlık arasında fark olması da kaçınılmazdır. İslami finansal okuryazarlık, bireylerin İslami finansın temel mantığını anlama, İslami finansal sistem hakkında bilgi sahibi olma ve karar verme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Bireylerin İslami finansın dayandığı ilkeler ve kullandığı yöntemler (mudaraba, müşareke, murabaha, istisna, karz-ı hasen vb.) hakkındaki bilgi düzeyleri üzerine yoğunlaşmaktadır (Antara vd., 2016).

Finansal okuryazarlık düzeyinin, bireylerin finansal davranışlarını etkileyeceği gibi, İslami finansal okuryazarlık düzeyleri de bireylerin finansal kararlarını ve finansal kararları doğrultusunda işlem yapacakları finansal sistemi etkileyecektir. Bir başka ifade ile İslami finansal okuryazarlığı olan bireyler, İslami finans sistemini (İslami bankacılık vb.) tercih edecektir.

Katılım bankacılığı müşterilerinin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi, bu çalışmanın temel amacı olarak belirlenmiştir. Ayrıca İslami Finansal okuryazarlık düzeyinin demografik faktörlere göre farklılık gösterip göstermediği de incelenecektir. Bu doğrultuda çalışma 5 bölüm olarak tasarlanmıştır. Giriş bölümünde

konunun önemine değinilmiş, ikinci bölümde finansal okuryazarlık alt boyutları olan finansal bilgi düzeyi, finansal davranış ve finansal tutum hakkında bilgi verilmiş ve İslami finansal okuryazarlık irdelenmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın yöntemine, dördüncü bölümde ise bulgularına yer verilmiştir. Son bölümde ise çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar tartışılmıştır.

2. Finansal Okuryazarlık

Finansal okuryazarlığın çok farklı tanımları olmakla beraber fikir birliğine varılmış bir tanımı bulunmamaktadır (Abdullah ve Anderson, 2015). En basit haliyle kişinin parasını idare etme yetkinliği olan finansal okuryazarlık bireysel olarak temel finansal kavramları anlama ve kişisel finans durumunu yönetebilme kabiliyeti olarak tanımlanabilir (Remund, 2010). Finansal okuryazarlık genel olarak finansal bilgilerin bireysel olarak ne kadar anlaşıldığının ve uygulandığının ölçülmesi olarak tanımlanmaktadır (Rooij vd. 2007; Johnson ve Sherraden, 2007; Servon ve Kaestner, 2008; Huston, 2010).

OECD'nin (2012) yapmış olduğu tanıma göre finansal okuryazarlık; finansal tüketicilerin veya yatırımcıların finansal ürünleri ve kavramları anlama, finansal riskleri/fırsatları değerlendirebilme yeteneğinin ve özgüveninin olması, bilinçli karar verebilme, finansman ihtiyaçlarının karşılanması için izleyeceği yolları ve finansal refahını artırmak için etkin karar alma ve uygulama özelliklerinin birleşimidir.

Finansal okuryazarlığı oluşturan unsurlar finansal bilgi, finansal tutum ve finansal davranış olarak üç boyutta incelenebilir. Kişinin basit faiz, bileşik faiz, enflasyon, risk, getiri, yatırım, bütçe, planlama gibi temel finans bilgilerine sahip olması finansal bilgi olarak adlandırılmaktadır. Bireylerin parayı kullanma, harcama ve tasarruf yapma gibi konularda kazanmış olduğu deneyimler sonucu düzenli olarak sergiledikleri tavır finansal tutum olarak tanımlanmaktadır. Finansal davranış ise kişisel mali durum takibi, satın alma süreçlerine dikkat gösterme, kısa ve uzun vadeli tasarruflarını, yatırımlarını ve borçlarını yönetme olarak düşünülmektedir (Alkaya ve Yağlı, 2015).

Literatürde finansal okuryazarlık tanımlarının, finansal kavram bilgisi, finansal kavramlar hakkında yorum gücü, kişisel finans yönetimi becerisi, finansal karar verme yeteneği ve finansal planlama kabiliyeti olmak üzere beş kategoride sınıflandığı görülmektedir (Remund, 2010). Tüm bu tanımlardan hareketle finansal okuryazarlık bireylerin finansal kavramları anlama, değerlendirme, uygulama ve planlama davranışı ve tutumu olarak ifade edilebilir.

2.1. İslami Finansal Okuryazarlık

Finansal okuryazarlık kavramı birçok araştırmaya konu olmuş ve finansal okuryazarlık seviyesinin belirlenmesi için farklı ölçekler geliştirilmiştir. Buna karşın İslami bakış açısı ile geliştirilmiş, İslami finansal ürün ve hizmetler hakkındaki bilgi düzeyini belirleyen bir ölçek henüz geliştirilmemiştir (Hidajat ve Hamdani, 2015). İslami esaslara göre finansal okuryazarlık kavramını ele alan çalışmaların oldukça sınırlı olduğunu belirten Antara vd. (2016) bireylerin İslami finansal okuryazarlık düzeylerinin, İslami finansal ürün ve hizmetlerinin kullanım düzeylerini etkileyeceğini vurgulamıştır. Yazarlar İslami finansal okuryazarlığı, İslami finansın temelleri, ürün ve hizmetleri hakkında bilgi sahibi olma ve anlama, İslami kaidelerin farkında olma ve finansal karar alırken bu doğrultuda hareket etme olarak tanımlamışlardır. Ayrıca İslami finansal okuryazarlığının, konvansiyonel finans ile İslami finans arasındaki farkları ayırt etmede etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Siti vd. (2016) ise finansal okuryazarlık tanımında yer alan finansal bilgi, finansal tutum ve finansal davranışın İslami öğretilere göre şekillendirilmesini İslami finansal

okuryazarlık olarak tanımlamışlardır. Bireylerin geleceğe ilişkin beklentilerinin, İslami değerlere bağlılık derecesinin ve finansal durumlarından memnuniyet düzeylerinin İslami finansal okuryazarlık düzeyini etkilediğini ileri sürmüşlerdir.

Finansal ürün ve hizmetlerin bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirildiğini ve bu ihtiyaçların karşılanmasında kişinin ürün ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olma ve özelliklerini anlama yeteneğinin, becerisinin ve özgüveninin olması finansal okuryazarlık olarak tanımlanmaktadır. İslami finansal ürün ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olma ve anlama özelliği ise İslami finansal okuryazarlık olarak ifade edilmektedir (Sardiana, 2016).

2.2. Literatür Özeti

Finansal okuryazarlık seviyesinin belirlenmesi, finansal okuryazarlık düzeyine etki eden faktörler ve finansal okuryazarlığın etki ettiği faktörler üzerine yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Buna karşın İslami finansal okuryazarlık seviyesinin belirlenmesi, İslami finansal okuryazarlığı etkileyen ve İslami finansal okuryazarlığın etkilediği faktörler ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Finansal okuryazarlığın girişimcilik üzerindeki etkilerini araştıran Abubakar (2015) finansal okuryazarlığın eksik olması nedeni ile finansal piyasalara ve ekonomik pazarlara ulaşımında yaşanan zorlukların, girişimciliğin gelişmesini engellediği sonucuna ulaşmıştır. Girişimcilik ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi inceleyen bir başka çalışmada Oseifuah (2010), finansal okuryazarlığın girişimcilik becerisine ve başarısına olumlu katkı sağladığı sonucunu elde etmiştir.

Finansal okuryazarlığın finansal bilgi, finansal tutum ve finansal davranış boyutlarından oluştuğunu ileri süren Atkinson ve Messy (2012), 14 farklı ülkede ve her ülkede en az 1000 katılımcı ile gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda finansal bilgi düzeyi ile finansal tutum ve davranış arasında güçlü bir ilişki olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Demografik faktörlerin finansal okuryazarlığa etkisini irdeleyen Clercq ve Vender (2009), Güney Afrika’da yeminli mali müşavirlik eğitimi alan 903 lisans öğrencisi ile yaptığı çalışma sonucunda finansal okuryazarlık seviyesinin cinsiyet, yaş, dil, ırk ve gelir seviyesine göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini tespit etmiştir. Lusardi vd. 2010 yılında yaptığı çalışma sonucunda da benzer sonuçlar elde edilmiş, finansal okuryazarlığın demografik faktörlerden etkilendiği vurgulanmıştır.

Finansal okuryazarlığa etki eden objektif ve sübjektif ölçütler arasındaki ilişkiyi inceleyen Babiarz ve Robb (2014) finansal bilgisi ve yeteneği konusunda özgüven sahibi olan bireylerin beklenmedik durumlar için nakit bulundurma eğilimlerinin daha fazla olduğunu savunmuşlardır. Potrich vd. (2015) finansal okuryazarlık seviyesinin tespit edilebilmesi için üç boyutlu bir ölçek geliştirmeye çalışmışlardır. Çalışma kapsamında 991 bireysel anketten elde edilen verilerin analizi sonucunda, finansal okuryazarlığın, finansal bilginin, finansal davranışın ve finansal tutumun birleşimi olduğu ve erkeklerin finansal okuryazarlık seviyelerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç Al-Tamimi ve Kalli’nin (2009), Lusardi ve Mitchell’in (2008) çalışmaları ile benzerlik göstermektedir.

Chen ve Volpe (2002), üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyeleri ve cinsiyetleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve erkek öğrencilerin finansal konuları öğrenmede kız öğrencilere göre daha istekli olduklarını, dolayısıyla finansal okuryazarlık seviyelerinin daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlığı üzerine yapılmış bir diğer çalışmada Potrich vd. (2016), finansal bilgi ve finansal tutumun, finansal davranışa pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Dahlia vd. (2009) lisans düzeyinde eğitim alan 160 öğrencinin büyük bir çoğunluğunun para yönetim yeteneğinin

olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Öte yandan Mandell ve Klein (2009) finansal yönetim dersini almış ve almamış 79 lise öğrencisinin finansal okuryazarlık seviyelerini karşılaştırmıştır. İki grup arasında finansal okuryazarlık açısından fark görülmezken dersi alan öğrencilerin tasarruf eğilimlerinde ve finansal davranışlarında da farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Zuhair vd. (2015) Avusturalya ile dil ve kültür açısından farklılık gösteren göçmenlerin finansal okuryazarlık seviyelerinin belirlenmesine yönelik yaptıkları çalışmalarında, göçmenlerin finansal karar vermelerine yardım edecek bilgileri araştırma konusunda istekli oldukları ve eğitim düzeyi arttıkça finansal okuryazarlık seviyesinin arttığı sonuçlarını elde etmişlerdir.

Salleh (2015) finansal okuryazarlık ile refah seviyesi arasındaki ilişkiyi incelemiş ve refah düzeyi düşük olan bireylerin finansal okuryazarlık seviyelerinin, refah düzeyi yüksek olan bireylerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bununla beraber finansal okuryazarlık seviyesi yüksek olan bireyler, emeklilik dönemine daha hazırlıklı oldukları görülmüştür (Lusardi ve Mitchell, 2008).

Rooij vd. (2007) finansal okuryazarlık ile hisse senedi piyasalarında işlem yapma arasındaki ilişkiyi irdelemişlerdir. 1373 kişinin katılımı ile elde edilen verilerin analizi sonucunda finansal okuryazarlık düzeyi düşük olan kişilerin, hisse senedi piyasalarında yatırım yapma konusunda daha isteksiz davrandıkları görülmüştür. Finansal okuryazarlık düzeyi yükseldikçe, hisse senedi yatırımlarına ilgi artmaktadır. Benzer bir diğer çalışmada Xia vd. (2014) Çin Finansal Araştırmalar Merkezi tarafından ülke genelinde 3.122 kişi tarafından cevaplanan Hane Halkı Tüketim ve Finans Anketi verilerini analiz etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre finansal okuryazarlık konusunda kendine aşırı güven duyma ile hisse senedi piyasalarında işlem yapma arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Fedorova vd. (2015) finansal okuryazarlık düzeyinin finansal piyasalarda işlem yapma davranışı üzerinde etkili olduğunu savunmuşlardır. Finansal okuryazarlığı teknik finansal bilgi, yatırım araçları bilgisi ve finansal piyasa bilgisi olarak üç sınıfta ele alan Inga ve Wilhelmsson (2017), özellikle yatırım araçları ve finansal piyasa hakkında bilgi sahibi olan bireylerin, hisse senedi ve yatırım fonu işlemlerine daha ilgili olduklarını tespit etmişlerdir.

Finansal okuryazarlığın yatırım kararlarına etkisini araştıran Al-Tamimi ve Kalli (2009), Birleşik Arap Emirliklerindeki yatırımcıların genel olarak finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca finansal okuryazarlık ile yatırım kararları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ileri süren yazarlar yatırım kararlarını etkileyen en önemli faktörün dini nedenler olduğunu savunmuşlardır. Mouna ve Jarboui (2015), finansal okuryazarlık ile portföy çeşitlendirmesi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmiş ve finansal okuryazarlık seviyesi arttıkça sahip olunan yatırım aracı sayısının artacağını savunmuşlardır.

İslami finansal okuryazarlığa ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde finansal okuryazarlığa göre çok kısıtlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Abdullah ve Anderson (2015) çalışmalarında banka çalışanlarının İslami finansal okuryazarlık seviyesini etkileyen faktörlerinin belirlenmesini amaçlamışlardır. Çalışma sonuçlarına göre İslami finansal okuryazarlık, bankacılık ürünlerine bakış açısı, İslami bankacılık ürünlerine bakış açısı, ailelerin İslami finans ürün ve hizmetlerine yönelik etkisi, menkul kıymet yatırımlarına belirleyen unsurlar, konvansiyonel bankacılık ürünlerine ilişkin görüş, kişisel finans yönetimine ilişkin tutum, kişisel finansal yönetimin etkisi, varlık yönetimi ve planlaması, İslami finansal ürünlere ilişkin tutum olmak üzere dokuz faktörden oluşmaktadır.

Abdillahi (2015) İslami finansal okuryazarlık ile emeklilik planlaması arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında Malezya Utara Üniversitesinde görev yapan 230 Müslüman

personelerle anket uygulaması gerçekleştirmiştir. Katılımcıların İslami finansal okuryazarlık seviyesi ile emeklilik planlaması arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit eden yazar emeklilik planlamasının aynı zamanda cinsiyet ve gelir düzeyinden de etkilendiğini belirtmiştir.

Siti (2014), çalışmasında lisans düzeyinde eğitim gören üniversite öğrencilerinin İslami finansal okuryazarlık seviyelerini etkileyen psikolojik ve demografik faktörlerin belirlenmesini amaçlamıştır. Malezya Utara Üniversitesi İslami Finans ve Bankacılık bölümünde eğitim gören 200 öğrenciye uygulanan anket çalışması sonucunda elde edilen verilere göre İslami finansal okuryazarlığa etki eden psikolojik faktörler; dini değerler, umutsuzluk ve finansal memnuniyettir. Ayrıca erkek öğrenciler kız öğrencilerden, 3. Sınıf öğrencileri ise 1. ve 2. Sınıf öğrencilerinden daha yüksek finansal okuryazarlık seviyesine sahiptirler.

Sardiana, (2016) çalışmasında İslami finansal okuryazarlığın, İslami finansal ürün bilgisi, finansal ürünlerin özelliklerini anlama yeteneği ve özgüven olmak üzere üç boyuttan oluştuğunu savunmuştur. İslami finansal ürün bilgisinin, İslami finansal ürün tercihi üzerinde önemli derecede etkili olduğunu fakat İslami finansal ürünlerin özelliklerini anlama yeteneği ve özgüven boyutlarının ise İslami finansal ürün tercihi üzerinde etkili olmadığını belirtmiştir.

Finansal okuryazarlık tutum ve davranış ölçeği geliştirmeyi amaçlayan çalışmasında Sarıgül (2015), finansal okuryazarlığın harcama, tutum, algı ve ilgi olmak üzere 4 boyuttan oluştuğu sonucuna ulaşmıştır.

Alkaya ve Yağlı (2015), çalışmasında üniversite öğrencilerinin finansal bilgi, tutum ve davranışlarını araştırdığı çalışmalarında finansal tutum ile finansal davranış arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların sergiledikleri finansal davranış ve tutumların olumlu olmasına rağmen finansal bilgilerinin yeterli düzeyde olmadığı belirlenmiştir.

Barış (2016) çalışmasında öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin bireysel bütçeleme davranışları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada katılımcıların temel düzey finansal okuryazarlık seviyelerinin yüksek olmasına rağmen ileri düzey finansal okuryazarlıklarının düşük olduğu ve finansal okuryazarlık düzeyi ile bütçeleme davranışı arasında anlamlı farklılık olmadığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Baysa ve Karaca (2016) çalışmalarında banka müşterilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin, müşteri hesap grupları (bireysel, tarımsal ve ticari) bazında farklılık gösterip göstermediğini araştırmışlardır. Genel olarak müşteri gruplarının finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğu ve finansal okuryazarlık seviyesinin yüksekte düşüğe doğru ticari, bireysel ve tarımsal olarak sıralandığı tespit edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi birçok araştırmaya konu olmuştur. Biçer ve Altan (2016) çalışmalarında finansal okuryazarlığı harcama, tutum, algı ve ilgi olmak üzere toplam dört boyutta incelemişlerdir. Çalışma sonucunda dört boyut için cinsiyete göre bir farklılık tespit edilemezken, finans alanında eğitim alma durumuna, eğitim görülen bölüme ve sınıfa göre finansal okuryazarlık düzeyinin farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Tuna ve Ulu'nun (2016) çalışmalarında, Sakarya Üniversitesi İşletme Bölümü öğrencilerinin finansal bilgi düzeyinin, cinsiyet, yaş ve öğrenim görülen sınıfa göre istatistiksel olarak farklılık gösterdiği, fakat gelir durumu ve öğrenim türüne göre farklılık göstermediği sonuçları elde edilmiştir.

Karaa ve Kuğu (2016) çalışmalarında, üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesinin yanı sıra demografik faktörler ve sosyal medya kullanımı ile finansal okuryazarlık arasında ilişki olup olmadığının belirlenmesini amaçlamışlardır.

Çalışma sonucunda finansal okuryazarlığın yaş, sınıf ve eğitim görülen temel alana göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucu elde edilmiştir. Temel eğitim alanlarının finansal okuryazarlık düzeyine göre farklılık göstermesi sonucu Er vd. (2014) çalışmaları ile benzerlik göstermektedir.

Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyelerinin incelendiği bir diğer çalışmada ise Elmas ve Yılmaz (2016) üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyelerinin genel olarak düşük olduğunu, cinsiyetin, kredi kartı kullanımının ve öğrenim türünün finansal okuryazarlık seviyesi üzerinde istatistiksel olarak etkili olmadığını tespit etmişlerdir.

Şamiloğlu vd. (2016), Erciyes Üniversitesi'nde okuyan 100 işletme bölümü öğrencisine ve 100 diğer bölümlerin öğrencilerine, genel finansal okuryazarlık seviyesini, kredi kartı ve banka/bankamatik kartı kullanım alışkanlıklarını tespit etmeye yönelik anket çalışması uygulanmıştır. Çalışma sonucunda işletme bölümü öğrencilerinin diğer bölümlerin öğrencilerine göre, erkek öğrencilerin ise kız öğrencilere göre daha yüksek finansal okuryazarlık seviyesine sahip olduğu bulunmuştur. Kılıç vd. (2015), üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi amacıyla Gaziantep Üniversitesinde eğitim gören öğrencilere uygulanan anket çalışmasından elde edilen verilere göre, öğrencilerin finansal okuryazarlık genel başarı düzeyi %48'dir. Cinsiyete göre erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha yüksek okuryazarlık seviyesine sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışma sonuçlarına göre öğrenciler bireysel bankacılık konusunda en fazla bilgiye sahipken, yatırım konusunda en az bilgiye sahiptir.

Çam ve Çam (2016) ise finansal okuryazarlık ile mobil bankacılık kullanımları arasındaki ilişkiyi irdelediği çalışma sonuçlarına göre finansal davranış ve tutum değişiklikleri, mobil bankacılık kullanım düzeyini etkilememektedir. Finansal okuryazarlığın girişimcilik eğilimi ve algılanan sosyal destek üzerindeki etkisini inceleyen Sezici ve Çelikkol (2016) finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek olmasının, girişimcilik eğilimlerini ve algılanan sosyal desteği olumlu yönde etkilediğini ileri sürmüşlerdir

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın temel amacı katılım bankalarında hesapları bulunan kişilerin İslami finansal okuryazarlık seviyelerinin belirlenmesidir. Ayrıca İslami finansal okuryazarlık düzeyinin demografik faktörlere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi çalışmanın alt amaçları arasında yer almaktadır. Bu amaç kapsamında, katılım bankalarında hesabı bulunan kişilerin İslami Finansal okuryazarlık düzeyini belirlemek amacıyla; finansal davranış, finansal tutum ve İslami finansal bilgi düzeyine ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Araştırmada, çalışmanın konusunun dikkate alınarak nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma tekniği olarak ise yüksek sayıda kişiye ulaşmayı gerektiren çalışmalar için ideal bir veri toplama yöntemi olan (Altunışık vd., 2007: 69) anket uygulaması tercih edilmiştir. Araştırmanın evrenini, katılım bankalarında hesabı bulunan kişiler oluşturmaktadır. Aralık 2016 itibariyle Katılım Bankalarında 3.360.809 Yurt İçi yerleşik ve 46.142 yurt dışı yerleşik olmak üzere toplam 3.706.951 adet mevduat hesabı bulunmaktadır (BDDK, 2017). Araştırmada evreninin tamamına ulaşmanın zaman ve maliyet açılarından mümkün olmaması nedeniyle örneklem belirlenmiştir. Örneklem yöntemi olarak kartopu örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Altunışık vd. (2003), düzenledikleri örnek büyüklüğü tablosunda, hedef kitlesi 100.000 ve üstü olan bir evrenin, örneklem büyüklüğünün 384 olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında örneklem büyüklüğü 384 olarak belirlenmiştir.

Araştırma kullanılan anket formu 4 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların finansal tutumunu ölçmeye yönelik sorular yer alırken ikinci bölümde finansal davranış ile ilgili sorular yer almaktadır. Birinci ve ikinci bölümdeki sorular Potrich vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada kullanılan anket formundan yararlanılarak oluşturulmuştur. Üçüncü bölümde Antara vd. (2016) çalışmasından alınan ve İslami finansal bilgi düzeyini ölçmeyi amaçlayan sorular yer almaktadır. İlk üç bölümde yer alan sorular, anketi cevaplayanların yargılara ve ifadelerine katılım düzeyini ölçen 5’li Likert ölçeği şeklindedir. Kullanılan beşli Likert ölçeğinde 1- “Kesinlikle katılmıyorum”, 2- “Katılmıyorum”, 3- “Kısmen katılıyorum”, 4- “Katılıyorum”, 5- “Kesinlikle katılıyorum” şeklinde kodlama yapılmıştır. Son bölümde ise demografik özelliklere ilişkin sorular bulunmaktadır. Anket sorularının sonunda, katılımcıların e-posta adreslerini belirtmeleri halinde, araştırma sonuçlarının kendileriyle paylaşılacağını belirten bir ifadeye yer verilmiştir. Tasarlanan anket formuna son hali verilmeden ikisi katılım bankası yöneticisi ve ikisi akademisyen olmak üzere dört farklı uzman görüşüne sunulmuştur. Alınan geri bildirimler değerlendirilerek anket formuna son hali verilmiştir. Anket çalışmasının sonucu elde edilen veriler SPSS 18 paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Anket uygulaması kapsamında 11.02.2017 – 11.03.2017 tarihleri arasında 130 adeti online anket yöntemi ile 280 adeti ise yüzyüze görüşme yöntemi ile olmak üzere toplam 410 adet anket formu toplanmıştır. Bu anket formlarından 9 tanesi eksik doldurulduğu için çalışma kapsamında değerlendirilmeye alınmamıştır. Araştırmanın bulguları 401 katılımcının yanıtları dikkate alınarak elde edilmiştir.

İslami Finansal Bilgi Düzeylerinin ve İslami Finansal Okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi için finansal davranış, finansal tutum ve İslami finansal bilgiyi ölçmeye yönelik sorulara verilen “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” soruları için bir puan diğer yanıtlar için sıfır puan verilmiştir. Tüm katılımcılar için İslami Finansal Bilgi ve İslami Finansal Okuryazarlık puanı hesaplanmış ve bu puan 100’lük sisteme çevrilmiştir. Katılımcıların verdiği yanıtlar sonucu hesaplanan puan %60’ın altında ise düşük düzey, %60 ile %79 arasında ise orta düzey, % 80 ve üzerinde ise ileri düzey (Chen ve Volpe, 1998) bilgiye ve okuryazarlığa sahip olduğu kabul edilmiştir.

4. Bulgular

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin demografik faktörlere dağılımı incelenmiş, verilerin normal dağılımdan gelip gelmediği irdelenmiş ve elde edilen verilerin güvenilirliği test edilmiştir. Katılımcıların İslami finansal bilgileri ve İslami finansal okuryazarlık düzeyleri belirlenmiştir. Son olarak ise İslami finansal okuryazarlık boyutlarının, demografik faktörlere göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Demografik özelliklerin dışında kalan 40 adet kapalı uçlu ifadenin güvenilirlik analizi sonucu Cronbach’s Alfa değeri 0,859 olarak bulunmuştur. Literatürde güvenilirlik katsayısının 0,7 düzeyinin üzerinde gerçekleşmesi gerektiği belirtilmektedir (Nunnally, 1967). Bu kapsamda araştırmadan elde edilen verilerin genel olarak güvenilir olduğu söylenebilir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin %95 güven aralığı içinde ± 2.58 değerleri arasında yer alması verilerin normal dağılımdan geldiğini göstermektedir (Liu vd. 2005). Bu kapsamda demografik özelliklerin dışında kalan 40 adet kapalı uçlu ifadenin çarpıklık ve basıklık değerleri, ± 2.58 değer aralığında bulunduğu için normal dağılımdan geldiği kabul edilmektedir.

Tablo 1 – Katılımcıların Demografik Özelliklere İlişkin Frekans Tablosu

Cinsiyet	N	%	Gelir Düzeyi	n	%
Bay	256	64,0	1.500TL ve altı	69	17,3
Bayan	144	36,0	1.501 – 3.000TL arası	132	33,1
Medeni Durum	N	%	3.001 – 5.000TL arası	122	30,6
Bekâr	150	37,6	5.001 – 7.500 TL arası	48	12,0
Evli	240	60,2	7501 ve üzeri	28	7,0
Diğer	9	2,3			
Yaş	N	%	Meslek	n	%
18-24 yaş arası	63	15,8	Ücretli Çalışan (Özel Sektör)	169	42,6
25-34 yaş arası	156	39,0	Ücretli Çalışan (Kamu)	130	32,7
35-44 yaş arası	107	26,8	Serbest Meslek – İşyeri Sahibi	40	10,1
45-54 yaş arası	52	13,2	Emekli	18	4,5
55 yaş ve üzeri	21	5,2	Diğer	40	10,1
Eğitim	n	%	İşlem Yapılan Banka Sayısı	n	%
İlköğretim	11	2,8	1	106	27,4
Lise	79	19,8	2	106	27,4
Ön Lisans	33	8,3	3	93	24,0
Lisans	194	48,5	4	52	13,4
Lisansüstü	83	20,8	5 ve üzeri	30	7,8

Katılımcıların demografik özelliklerinin sunulduğu Tablo 1'e göre katılımcıların %64'ü bay, %36'sı bayandır. Medeni durumuna göre katılımcıların %60,2'si evlilerden oluşmaktadır. Yaş gruplarına göre dağılıma bakıldığında, 25-34 yaş grubu ile 35-44 yaş grubu toplam katılımcıların %65,8'ini oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların %48,5'i lisans derecesinde eğitime sahiptir. Araştırma sorularını yanıtlayan 299 katılımcı (%74,5) özel sektörde ve kamuda ücretli olarak çalışmaktadırlar. Meslek grubu olarak diğeri seçeneğini işaretleyen 40 katılımcı (%9,9) öğrenci, işsiz ve ev hanımlarından oluşmaktadır. Katılımcıların yaklaşık dörtte biri bankacılık işlemlerini bir banka ile yürütmektedir. Yarısına yakın kısmı ise 2 veya 3 banka ile çalışmaktadır. Katılımcıların gelir düzeyleri incelendiğinde 69 kişinin (%17,3) 1.500TL ve altında, 132 kişinin (% 33,1) 1.501TL – 3.000TL arasında, 122 kişinin (% 30,6) 3.001TL -5.000TL arasında, 48 kişinin (% 12,0) 5.001TL – 7.500TL arasında, 28 kişinin ise (% 7,0), 7501TL ve üzeri gelire sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2 - Katılımcıların Kullandıkları Bankacılık Hizmetlerine İlişkin Frekans Tablosu

Bankacılık Hizmeti	n	%
Kredi Kartı	297	74,1
İnternet Bankacılığı	274	68,3
ATM	224	55,9
Katılım Hesapları	222	55,4
Finansman İşlemleri	168	41,9
Telefon Bankacılığı	99	24,7
Otomatik / Düzenli Ödeme	89	22,2
Para Transferi	45	11,2
Diğer	21	5,2

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların %74,1 oranı ile en yoğun olarak kredi kartı ürününü kullandıkları görülmektedir. Kredi kartını %68,3 oranı (274 kişi) ile internet

bankacılığı izlemektedir. Katılım bankalarını konvansiyonel bankalardan ayıran en temel ürünlerden biri olan katılım hesapları 222 kişi (%55,4), finansman işlemleri 168 kişi (%41,9) tarafından kullanılmaktadır. Katılımcıların %24,7'si telefon bankacılığını, %22,2'si otomatik/düzenli ödeme ürünlerini kullanmaktadır. Ayrıca 21 katılımcı (%5,2), yatırım işlemleri, kambiyo işlemleri, maaş ödemeleri vb. bankacılık hizmetlerini kullanmaktadır.

Tablo 3 - İslami Finansal Bilgi Düzeyi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi

Finansal Bilgi / Okuryazarlık Düzeyi	Düşük		Orta		İleri	
	n	%	n	%	n	%
Temel Düzey İslami Finansal Bilgi Seviyesi	226	56,4	123	30,7	52	13,0
İleri Düzey İslami Finansal Bilgi Seviyesi	255	63,6	82	20,4	64	16,0
İslami Finansal Bilgi Seviyesi	274	68,3	99	24,7	28	7,0
İslami Finansal Okuryazarlık Seviyesi	244	60,8	114	28,4	43	10,7

Katılımcıların İslami Finansal Bilgi Düzeyleri ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeylerine tablo 3'te sunulmuştur. Katılımcıların %30,7'si orta düzeyde, %13'ü ise ileri düzeyde Temel İslami Finansal Bilgiye sahiptirler. İslami Finansal Bilgi seviyesi incelendiğinde katılımcıların sadece %7'sinin ileri düzey İslami Finansal Bilgiye sahip oldukları görülmektedir. Katılımcıların %60,8'inin düşük düzeyde %28,4'ünün orta düzeyde, %10,7'sinin ise ileri düzeyde İslami Finansal Okuryazarlığa sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 4: Finansal Tutum ve Finansal Davranış ile İslami Finansal Bilgi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi

Değişkenler		Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	P
Temel Düzey İslami Finans Bilgisi	Finansal Tutum	Gruplar Arası	22,523	2	11,262	28,127	,000
		Grup İçi	157,351	393	,400		
İleri Düzey İslami Finans Bilgisi	Finansal Davranış	Gruplar Arası	22,296	2	11,148	33,399	,000
		Grup İçi	129,843	389	,334		
Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi	Finansal Tutum	Gruplar Arası	29,467	2	14,734	38,497	,000
		Grup İçi	150,407	393	,383		
İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi	Finansal Davranış	Gruplar Arası	11,389	2	5,694	15,738	,000
		Grup İçi	140,750	389	,362		
Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi	Finansal Davranış	Gruplar Arası	22,825	2	11,412	28,558	,000
		Grup İçi	157,050	393	,400		
İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi	Finansal Tutum	Gruplar Arası	10,013	2	5,007	13,703	,000
		Grup İçi	142,125	389	,365		
İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi	Finansal Davranış	Gruplar Arası	17,179	2	8,589	20,748	,000
		Grup İçi	162,696	393	,414		
İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi	Finansal Davranış	Gruplar Arası	10,435	2	5,217	14,322	,000
		Grup İçi	141,704	389	,364		

Tablo 4 incelendiğinde, finansal tutum, Temel Düzey İslami Finans Bilgisine (F= 28,127, p<0,05), İleri Düzey İslami Finans Bilgisine (F= 38,497, p<0,05), Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyine (F= 28,558, p<0,05) ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyine (F = 20,748, p<0,05) göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Benzer şekilde finansal davranış, Temel Düzey İslami Finans Bilgisine (F= 33,399, p<0,05), İleri Düzey İslami Finans Bilgisine (F= 15,738, p<0,05), Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyine (F= 13,703, p<0,05) ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyine (F = 14,322, p<0,05) göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Farklılığın kaynağını bulmaya yönelik yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; finansal tutum ve finansal davranış, tüm temel, ileri düzey ve genel İslami finansal bilgi düzeyleri ile İslami Finansal okuryazarlık seviyeleri arasında farklılık göstermektedir.

Tablo 5: Demografik Faktörler ile İslami Finansal Bilgi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyine İlişkin Tek Yönlü Anova Testi

Değişkenler		Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	P
Yaş	İleri Düzey İslami Finansal Bilgi	Gruplar Arası	8,552	4	2,138	3,853	,004
		Grup İçi	219,198	395	,555		
	Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi	Gruplar Arası	6,611	4	1,653	4,524	,001
Grup İçi	144,326	395	,365				
Eğitim Seviyesi	İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi	Gruplar Arası	8,773	4	2,193	4,888	,001
		Grup İçi	177,227	395	,449		
Eğitim Seviyesi	Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi	Gruplar Arası	4,069	4	1,017	2,736	,029
		Grup İçi	146,868	395	,372		
Meslek Grubu	İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi	Gruplar Arası	10,349	4	2,587	5,818	,000
		Grup İçi	175,651	395	,445		
Meslek Grubu	Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi	Gruplar Arası	3,221	4	,805	2,143	,075
		Grup İçi	147,263	392	,376		
Meslek Grubu	İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi	Gruplar Arası	6,333	4	1,583	3,469	,008
		Grup İçi	178,911	392	,456		
Gelir Düzeyi	Temel Düzey İslami Finansal Bilgi	Gruplar Arası	11,675	4	2,919	6,047	,000
		Grup İçi	190,180	394	,483		
	İleri Düzey İslami Finansal Bilgi	Gruplar Arası	9,490	4	2,372	4,288	,002
		Grup İçi	217,984	394	,553		
Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi	Gruplar Arası	7,314	4	1,828	5,021	,001	
	Grup İçi	143,473	394	,364			
İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi	Gruplar Arası	11,956	4	2,989	6,776	,000	
	Grup İçi	173,793	394	,441			

Tablo 5'e göre, İleri Düzey İslami Finans Bilgisinin ($F= 3,853, p<0,05$), Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyinin ($F= 4,524, p<0,05$) ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyinin ($F = 4,888, p<0,05$) yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Ayrıca Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi eğitim seviyesi ve meslek grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Gelir düzeyi ise tüm değişkenlere göre farklılık gösterirken medeni duruma göre farklılık tespit edilememiştir.

Farklılıkların kaynağını bulmaya yönelik yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre; 35-44 yaş arasında yer alan katılımcılar ile 45-54 yaş arasında bulunan katılımcıların, İleri Düzey İslami Finans Bilgisi, Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyleri farklılık göstermektedir. Eğitim durumuna göre Lisansüstü eğitim seviyesine sahip olan katılımcılar ile ön lisans ve altı eğitim seviyesine sahip katılımcıların İslami Finansal Okuryazarlık düzeyleri arasında farklılık bulunmaktadır. Ayrıca ilköğretim düzeyinde eğitim seviyesine sahip katılımcılar ile lisans ve lisansüstü eğitim görmüş katılımcıların İslami Finansal Bilgi Düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Kamuda ücretli olarak çalışan katılımcıların İslami Finansal Bilgi Düzeyleri ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyleri serbest meslek ile uğraşan katılımcılar ile farklılık göstermektedir. Gelir durumuna göre farklılıklar incelendiği zaman genel olarak, yüksek gelir seviyesine sahip katılımcıların (7501TL ve üzeri geliri olan), Temel Düzey İslami Finans Bilgisi, İleri Düzey İslami Finans Bilgisi, Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyleri,

3000TL ve altında geliri olan katılımcılara göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir.

Tablo 6: Cinsiyet ile İslami Finansal Bilgi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyine İlişkin t- Testi

Değişkenler		Varyansların Eşitliği için Levene Testi Sonuçları		Ortalamaların Eşitliği İçin T - Testi		
		F	Sig.	t	df	Anlamlılık Durumu
Temel Düzey İslami Finansal Bilgi	Varyanslar Eşit	5,379	,021	2,015	398	,045
	Varyanslar Eşit Değil			2,080	325,026	,038
İleri Düzey İslami Finansal Bilgi	Varyanslar Eşit	5,456	,020	1,881	398	,061
	Varyanslar Eşit Değil			1,922	315,907	,056
Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi	Varyanslar Eşit	16,398	,000	3,046	398	,002
	Varyanslar Eşit Değil			3,111	315,612	,002
İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi	Varyanslar Eşit	7,162	,008	3,242	398	,001
	Varyanslar Eşit Değil			3,288	309,270	,001

Tablo 6 incelendiğinde, cinsiyete göre Temel Düzey İslami Finansal Bilgi, Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Bununla beraber İleri Düzey İslami Finansal Bilgi ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p > 0,05$).

Tablo 7: Bankacılık Ürünlerinin/Hizmetlerinin Kullanımı ile İslami Finansal Bilgi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyine İlişkin t- Testi

Değişkenler			Varyansların Eşitliği için Levene Testi Sonuçları		Ortalamaların Eşitliği İçin T - Testi		
			F	Sig.	t	df	Anlamlılık Durumu
Katılım Hesapları	Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi	Varyanslar Eşit	6,618	,010	2,387	399	,017
		Varyanslar Eşit Değil			2,283	166,699	,024
Katılım Hesapları	İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi	Varyanslar Eşit	,410	,522	2,033	399	,043
		Varyanslar Eşit Değil			2,019	177,835	,045
Finansman İşlemleri	İleri Düzey İslami Finansal Bilgi	Varyanslar Eşit	9,424	,002	-2,294	399	,022
		Varyanslar Eşit Değil			-2,250	333,379	,025
	Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi	Varyanslar Eşit	22,156	,000	-2,835	399	,005
Varyanslar Eşit Değil	-2,738	310,581			,007		
Finansman İşlemleri	İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi	Varyanslar Eşit	24,874	,000	-3,646	399	,000
		Varyanslar Eşit Değil			-3,511	306,373	,001
Kredi Kartı	Genel İslami Finansal Bilgi Düzeyi	Varyanslar Eşit	6,618	,010	2,387	399	,017
		Varyanslar Eşit Değil			2,283	166,699	,024
Kredi Kartı	İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi	Varyanslar Eşit	,410	,522	2,033	399	,043
		Varyanslar Eşit Değil			2,019	177,835	,045

Bankacılık ürün ve hizmetlerinin kullanımının, İslami Finansal Bilgi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesine yönelik yapılan t- Testine ilişkin sonuçlar tablo 4'te sunulmuştur. Tablo 4 incelendiğinde Genel İslami Finans Bilgisi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyine göre Katılım Hesapları, Finansman Hesapları ve Kredi Kartı Kullanımı farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre Telefon Bankacılığı, İnternet Bankacılığı, Para Transferi ve ATM kullanımı İslami Finansal Bilgi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyine göre istatistiksel olarak farklılık göstermemektedir.

5. SONUÇ

Finans piyasalarında yaşanan gelişmeler gerek işletmeler gerekse bireyler açısından önem arz etmektedir. Bireylerin gelirlerini, giderlerini ve tasarruflarını yönetmek, geleceğe ilişkin finansal planlamalar yapabilmek için finans dünyasında yaşanan gelişmelerden ve kullanılan finansal araçlardan haberdar olmaları gerekmektedir. Özellikle tasarrufları yönetmek, finansman olanakları sağlamak, satın alma ve ödeme alternatifleri arasında tercih yapmak ancak finansal okuryazarlık ile mümkündür. Finansal okuryazarlık finansal bilgi, finansal tutum ve davranışın birleşimi olarak ifade edilmektedir. İslami finansal okuryazarlık ise, bireylerin İslami finansın temel mantığını anlama, İslami finansal sistem hakkında bilgi sahibi olma ve karar verme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Antara vd. 2016).

Bu çalışmanın amacı İslami prensipler doğrultusunda bankacılık hizmetlerini yürüten katılım bankalarının müşterilerinin İslami finansal okuryazarlık seviyelerinin belirlenmesidir. Ayrıca İslami finansal okuryazarlık düzeyinin demografik faktörlere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi çalışmanın alt amaçları arasında yer almaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre katılımcılar bankacılık ürün ve hizmetleri içinde en fazla kredi kartını kullanmaktadırlar. Bununla beraber katılım bankalarını konvansiyonel bankalardan ayıran en temel ürünlerden olan katılım hesapları ve finansman işlemleri yoğun rağbet gören bankacılık ürünleri arasında yer almaktadır.

Çalışma sonucunda katılım bankaları müşterilerinin %70'inin Genel İslami Finansal Bilgi düzeylerinin, %60'ının ise İslami Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Baysa ve Karaca (2016) da banka müşterilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.

İslami Finansal Bilgi düzeyinin ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyinin düşük olduğu sonucu katılımcıların kullandıkları bankacılık ürün ve hizmetleri ile birlikte düşünüldüğünde, katılım bankalarının tercih edilmesinde temel motivasyonun İslami finansal bilgi ve okuryazarlık düzeyi değil, faizsiz bankacılık prensibi olduğu düşünülmektedir. Al-Tamimi ve Kalli (2009)'de çalışmalarında yatırım tercihlerinde en önemli faktörün dini nedenler olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Çalışma sonucunda ulaşılan bir diğer sonuç ise bireylerin finansal tutum ve finansal davranışları, İslami Finansal Bilgi düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Bireylerin İslami finansal bilgi düzeyi arttıkça finansal tutum ve davranışlarına daha özen gösterdikleri ileri sürülebilir.

Bankacılık ürün ve hizmetlerinin kullanımı, İslami Finansal Bilgi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyine göre farklılık göstermektedir. İslami Finansal Bilgi ve okuryazarlık düzeyi arttıkça katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasında farklılık gösteren katılım hesapları, finansman işlemleri ve kredi kartı gibi bankacılık ürün ve hizmetlerinin kullanımı farklılık göstermektedir. Öte yandan telefon bankacılığı, para transferi, internet bankacılığı ve ATM kullanımı gibi banka türüne göre sunulan işlemin özelliğinin değişmediği bankacılık

ürün ve hizmetlerinin kullanımının farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Özetle her ne kadar katılımcıların genel olarak İslami Finansal Bilgi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyleri düşük olsa da kullanacakları bankacılık ürün ve hizmetinin faizsiz olmasına önem verdikleri savunulabilir.

İslami Finansal Bilgi Düzeyi ve İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, meslek grubu ve gelir düzeyine göre anlamlı farklılık gösterirken medeni duruma göre farklılık göstermemektedir. Elde edilen bu sonuçlar finansal okuryazarlık ile cinsiyet (Chen ve Volpe, 2002; Lusardi ve Mitchell, 2008; Potrich vd., 2015; Şamiloğlu vd., 2016), yaş (Tuna ve Ulu, 2016; Karaa ve Kuğu, 2016), ve gelir durumu (Clercq ve Vender, 2009; Lusardi vd., 2010) arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmada elde edilen bulguların ve kullanılan ölçeklerin bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle İslami finansal okuryazarlık ile ilgili çalışmaların sınırlı olması çalışmanın alan yazına katkısını artıracaktır. Araştırma katılım bankalarının ile işlem yapan bireysel müşteriler ile sınırlıdır. İlerde yapılacak çalışmalar için araştırmacılara, farklı müşteri gruplarına yönelik daha geniş kapsamlı araştırmalar yapılması önerilebilir. Uygulamacılara yönelik olarak ise İslami Finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik eğitimlerin düzenlenmesi tavsiye edilebilir.

KAYNAKÇA

- Abdillahi, A. M. (2015), Determinants of Islamic Financial Literacy Towards Retirement Planning, Thesis of Master, School of Economic, Finance and Banking Universiti Utara Malaysia.
- Abdullah, M. A. ve Anderson, A. (2015), Islamic Financial Literacy among Bankers in Kuala Lumpur, *Journal of Emerging Economies and Islamic Research*, Vol. 3, No. 2, pp. 1-16.
- Abubakar, H. A. (2015), "Entrepreneurship Development and Financial Literacy in Africa ", *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, Vol. 11 (4), pp. 281- 294.
- Alkaya, A. ve Yağlı, İ. (2015). Finansal Okuryazarlık, Finansal Bilgi, Davranış ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8, Sayı 40, pp. 585-599.
- Al-Tamimi, H. A. H. ve Kalli, A. A. B. (2009), Financial Literacy and Investment Decisions of UAE Investors, *The Journal of Risk Finance*, Vol. 10, Iss 5, pp. 500 – 516.
- Altan, F. ve Biçer, E.B. (2016), Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık ile İlgili Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aralık, 20(4), ss. 1501-1517.
- Altunışık, R., Coşkun R., Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri – SPSS Uygulamalı*. (5. Baskı), Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Antara, P. M., Musa, R. ve Hassan, F. (2016), Bridging Islamic Financial Literacy and Halal Literacy: The Way Forward in Halal Ecosystem, *Procedia Economics and Finance*, 37, pp. 196 – 202.
- Atkinson, A. and F. Messy (2012), "Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing.

- Babiarz, P. ve Robb, C. A. (2014), Financial Literacy and Emergency Saving, *Journal of Family and Economic Issue*, 35, pp. 40–50.
- Barış, S. (2016), Finansal Okuryazarlık ve Bütçeleme Davranışı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *TESAM Akademi Dergisi*, Temmuz, 3 (2), ss. 13 – 38.
- Baysa, E. ve Karaca S.S. (2016). Finansal Okuryazarlık ve Banka Müşteri Segmentasyonları Üzerine Bir Uygulama, *Muhasebe ve Finansman Dergisi* Temmuz, Sayı 71, ss. 109-126.
- Chen, H. ve Volpe, R. P. (1998), An Analysis of Personal Financial Literacy Among College Students, *Financial Services Review*, 7 (2), pp 107-128.
- Chen, H. ve Volpe, R. P. (2002), Gender Differences in Personal Finance Literacy Among College Students, *Financial Services Review*, 11, pp. 289 – 307.
- Clercq, de B. ve Venter, JMP. (2009), Factors Influencing A Prospective Chartered Accountant's Level of Financial Literacy: An Exploratory Study, *Meditari Accountancy Research*, Vol. 17, No. 2, pp. 47 – 60.
- Çam, H. ve Çam, A.V. (2016), Finansal Okuryazarlığın Mobil Bankacılık Kullanımındaki Rolü: Doğu Karadeniz Bölgesinde Bir Araştırma, *Cilt:1, Sayı:3*, ss. 98 – 105.
- Dahlia I., Rabitah H. ve Zuraidah M. I.(2009), A Study on Financial Literacy of Malaysian Degree Students, *Cross-cultural Communication*, Vol. 5 No. 4. pp. 51 – 59.
- Dilek S., Küçük, O.ve Eleren, Ali (2016), Kastamonu Üniversitesi Öğrencilerinin Ekonomi Okuryazarlığı, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 7, ss. 1865-1878.
- Elmas, B. ve Yılmaz, H. Finansal Okuryazarlık: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, ss. 115 – 140.
- Er, F., Temizel, F., Özdemir, A. ve - Sönmez, H. (2014), Lisans Eğitim Programlarının Finansal Okuryazarlık Düzeyine Etkisinin Araştırılması: Türkiye Örneği, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Vol.: 14 - Sayı/No: 4, ss. 113-126.
- Fedorova, E. A., Nekhaenko, V. V. ve Dovzhenko, S. E. (2015), Impact of Financial Literacy of the Population of the Russian Federation on Behavior on Financial Market: Empirical Evaluation, *Studies on Russian Economic Development*, 2015, Vol. 26, No. 4, pp. 394–402.
- Gerek S. ve Kurt A. A. (2011). “Ekonomi Okuryazarlığı Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması” *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 1, ss. 59-73
- Hidajat, Taofik ve Hamdani, Muliawan (2015), Developing Islamic Financial Literacy Index: A Conceptual Paper, *The Global Advanced Research Conference on Management and Business Studies (GARCOMBS)*, October 14th – 15th, Bali, Indonesia.
- Huston, S.J. (2010). “Measuring Financial Literacy”. *The Journal of Consumer Affairs*. Vol 44 Sayı 2, pp. 296-316.
- Inga, S. J. ve Wilhelmsson, L. S. M. (2017), An Investigation of the Impact of Financial Literacy, Risk Attitude, and Saving Motives on the Attenuation of Mutual Fund Investors' Disposition Bias, *Journal of Managerial Finance*, Vol. 43, Iss 3, pre-print.

- Johnson, E ve Sherraden, M.S. (2007). From Financial Literacy to Financial Capability among Youth. *Journal of Sociology and Social Welfare*, Volume 34, Number 3, pp.119-146.
- Karaa, I. E. ve Kuğu, T. D. (2016), Determining Advanced and Basic Financial Literacy Relations and Overconfidence, and Informative Social Media Association of University Students in Turkey, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16 (6), ss. 1865–1891.
- Kılıç, Y., Ata, H., Seyrek, İ. (2015), Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 66: 129-150.
- Liu, C., Marchewka, J.T., Lu, J., Yu, C.S. (2005). Beyond Concern: A Privacy-Trust Behavioral Intention Model of Electronic Commerce. *Information & Management*. 42, pp. 289-304.
- Lusardi A., Mitchell O. S. ve Curto, V. (2010), Financial Literacy Among the Young, *The Journal of Consumer Affairs*, Vol: 44, No:2, pp. 358 – 380.
- Lusardi, A. ve Mitchell O. S. (2008), Plannig and Financial Literacy: How do Women Fare, National Bureau of Economic Research Working Paper , No: 13750, Cambridge.
- Lusardi, A. ve Mitchell O. S. (2009), How Ordinary Consumers Make Complex Economic Decisions: Financial Literacy and Retirement, National Bureau of Economic Research Working Paper , No: 15350, Cambridge.
- Mandell, L. ve Klein, L. (2009), The Impact of Financial Literacy Education on Subsequent Financial Behavior, *Journal of Financial Counseling and Planning*, Volume 20, Issue 1, pp. 15 – 24.
- Mouna, A. ve Jarboui, A. (2015), Financial Literacy and Portfolio Diversification: An Observation From the Tunisian Stock Market, *International Journal of Bank Marketing*, Vol. 33, Iss 6, pp. 808 – 822.
- Nunnally, J. C. (1967). *Psychometric Theory*. New York: MacGraw-Hill Book Company.
- OECD, (2012). *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study*”, Paris: OECD.
- Oseifuah, E. K. (2010), Financial Literacy and Youth Entrepreneurship in South Africa, *African Journal of Economic and Management Studies*, Vol. 1 No. 2, pp. 164-182
- Patterson, B. ve Lygnerud, K. (1999). The Determination of Interest Rates, European Parliament Working Paper, Economic Affairs Series, Econ 116 En 11-1999.
- Potrich A. C. G., Mendes V. K. ve Wesley M.D.S. (2016), "Development of A Financial Literacy Model for University Students", *Management Research Review*, Vol. 39, Iss 3, pp. 356 - 376
- Potrich A.C.G., Vieira, K. M., Coronel D. A. ve Filho, R.B. (2015), Financial Literacy in Southern Brazil: Modeling and Invariance Between Genders, *Journal of Behavioral and Experimental Finance* 6, pp.1 – 12.
- Remund, D. L. (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. *The Journal of Consumer Affairs*, Vol. 44, No. 2, pp. 276-295.
- Rooij, M.V., Lusardi, A. ve Alessie, R. (2007), Financial Literacy and Stock Market Participation, NBER Working Paper No. 13565, October, Cambridge.

- Salleh, A.M.H (2015), A Comparison on Financial Literacy Between Welfare Recipients and Non-Welfare Recipients in Brunei, *International Journal of Social Economics*, Vol. 42, Issue 7, pp. 598 – 613.
- Sardiana, A. (2016). The Impact of Literacy to Shariah Financial Service Preferences, *Etikonomi* Volume 15 (1), April, pp. 43- 62.
- Sarıgül, H. (2015), Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), ss. 200-218.
- Servon, L.J., and Kaestner, R. (2008), "Consumer Financial Literacy and the Impact of Online Banking on the Financial Behavior of Lower-Income Bank Customers." *Journal of Consumer Affairs*, Vol: 42, No: 2, pp. 271-305.
- Sezici, E. ve Çelikkol, M.M. (2016), Girişimcilik Tutumu ve Finansal Okuryazarlığın Girişimcilik Eğilimi ile Arasındaki İlişkide Algılanan Sosyal Desteğin Aracılık Etkisi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Afro-Avrasya Özel Sayısı-Aralık*, ss. 419 – 436.
- Siti, H. A. R., Rosemaliza, A.R. ve Hamed, A.B. (2016). Islamic Financial Literacy and its Determinants among University Students: An Exploratory Factor Analysis, *International Journal of Economics and Financial Issues*, Volume 6 (7), Special Issue, pp.32-35.
- Siti, H.A.R. (2014), Psychosocial Factors and Gender Influencing the Level of Islamic Financial Literacy, Master Thesis in Islamic Finance and Banking, Universiti Utara Malaysia
- Şamiloğlu, F., Kahraman, Y.E. ve Bağcı, H. (2016), Finansal Okuryazarlık Araştırması: Erciyes Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Uygulama, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICAFR 16 Özel Sayısı, ss. 308-318.
- Şen, S. (2011). Türk Bankacılık Sistemi İçerisinde Katılım Bankacılığı'nın Yapısal Analizi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuna, G. ve Ulu M.O. (2016), Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICAFR 16 Özel Sayısı, ss. 128-141.
- Xia T., Wang Z. ve Kungpeng, L.(2014), Financial Literacy Overconfidence and Stock Market Participation, *Social Indicators Research journal*, 119, pp. 1233 – 1245.
- Zuhair S., Wickremasinghe G. ve Natoli R. (2015), Migrants and Self-Reported Financial Literacy Insights From A Case Study of Newly Arrived CALD Migrants, *International Journal of Social Economics*, Vol. 42, Iss. 4, pp. 368 – 386.
- BDDK, <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/#> (Erişim; 13.02.2017).